

УДК 122:129 + (26)

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2023.3.15>**Швед Зоя Володимирівна**

доктор філософських наук, професор,

професор кафедри релігієзнавства

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

вул. Володимирська, 60, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-5766-1980

ДОСВІД СВОБОДИ У САКРАЛЬНОМУ ЧАСІ РЕЛІГІЙНИХ ТРАДИЦІЯХ

Актуальність. Серед важливих тем міждисциплінарних досліджень релігії важливе місце посідає феномен співвідношення людського потенціалу в аспекті реалізації власної свободи та історичного часу. Така постановка питання не потребує додаткової актуалізації в такий особливий період історії України, коли боротьба за свободу нашої держави та народу набула критичного характеру. **Проблема** усвідомлення меж свободи та меж життєвого часу потребує цілісного осмислення зазначених феноменів, і як наслідок, **метою** нашого дослідження став розгляд специфіки потрактування феномену часу в контексті реалізації свободи людини в авраамістичних релігіях. В роботі застосовані **методи** реконструкції, порівняльного аналізу та інтерпретації.

Таким чином, **результатом** дослідження стало наступне: на прикладі іудаїзму розкрито особливості релігійного опису історичного та «надісторичного» часу. Визначено специфічні умови реалізації свободи, що виражені у своєчасності здійснення заповідей. На прикладі календарного циклу, реконструйовано та проаналізовано номінацію заповіданих пам'ятних дат у плані актуалізації змісту ідеї свободи. Особливу увагу зосереджено на річному циклі, який репрезентує не тільки замкнений цикл «подієвої» історії але й розгорнутий план по виправленню світу. Зазначено, що для іудаїзму, центром виразу ідеї свободи є свято Песах, відтворює в часі підготовку, здобуття та утримання свободи. Суть такого потрактування свободи вказує на мету її здобуття. В єврейській духовній традиції такою метою є робота над вдосконаленням світу для його облаштування у відповідності до Божественного задуму. Письмове та усне вчення іудаїзму називає цю роботу вільної людини «Тікун Олам» і її зміст полягає у діяльнісному підході, вираженому у положенні «зробимо і почуємо» – словах «наасе венішма», що лунали під час Синайського одкровення. Таким чином, визначені історичні ритми часу безпосередньо зумовлені актом Творіння, у змістовному аспекті фіксують ідею свободи. «Своєчасності» практики іудаїзму забезпечує мету людського існування, тобто вибір та реалізацію благословення, заради життя і процвітання всього людства.

Ключові слова: свобода, історичний час, релігійні свята, сакралізація часу, буття.

Вступ. Осмислення феномену свободи є актуальною темою для багатьох релігійних традицій світу. До цієї теми звертаються філософи, політологи, юристи, широке коло дослідників психології, економіки, права. Серед особливих напрямів цих досліджень варто виокремити ті, що акцентували свою увагу на практиці вираження ідеалу свободи у суспільному житті на різних етапах та рівнях його розгортання. Як було показано у наших попередніх дослідженнях, інтерпретації свободи в релігійних традиціях світу потребують особливої уваги, адже їх цінності та чесноти часто покладаються в основу політичних проєктів, що реалізувалися у 20 столітті. У межах нашого дослідження ми не зможемо розглянути особливості всіх релігійних підходів, тому зупинимося на досвіді єврейської традиції, який став для світових авраамістичних релігій визначальним при осмисленні феномену свободи. В іудаїзмі, дане явище є фундаментом релігійного вчення, від нього походять і до нього звертаються основні нарративи Письмової та Усної Тори. При цьому розглянувши зв'язок віровчення іудаїзму з ідеалами свободи та способами їх потрактування ми окремо не досліджували, як образ свободи конкретизується в релігійних практиках, та як це пов'язано з феноменом часу. Для єврейської духовної традиції, унікальність потрактування цього явища полягає у тому, що вимір свободи

людини, є визначальною умовою виконання нею свого основного життєвого завдання «Тікун Олам» (Виправлення Світу). І хоча це не єдина особливість, за нашим переконанням всі інші світоглядні та конкретно-практичні характеристики походять саме від фундууючої ролі свободи в іудаїзмі. У подальшому викладі ми зосередимо свою увагу на характерних ознаках єврейських культурно-релігійних практик у яких найвиразніше знаходить свій вираз саме окреслена тема.

Метою та завданням нашого дослідження стане реконструкція та аналіз особливостей потрактування історичного та надісторичного часу в релігійних традиціях на прикладі іудаїзму, а також зв'язок ідеї свободи з практикою її реалізації в означеному контексті. **Об'єктом** дослідження тут виступають релігійні тексти іудаїзму а **предметом** – потрактування письмовою єврейською традицією специфіки співвідношення феномену часу з практикою реалізації свободи людини. **Методи дослідження.** Досягнення поставленої мети буде здійснено в із застосуванням методів аналізу та інтерпретації, що дозволить виокремити ключові положення доктринального підходу до осмислення феномену часу та виразу свободи в перспективі есхатологічних ідей монотеїстичній духовній традиції.

Результати дослідження. Особливістю єврейської духовної традиції є те, що практики, пов'язані з нею, спираються на точне визначення часу, часових проміжків і дат. Приклади цього можна віднайти у багатьох місцях Тори, прямі вказівки з якої стали основою для формулювання положень усної традиції. Так серед десяти заповідей є «пам'ятай *день* суботній...», «поважай батька свого і мати свою, щоб продовжилися *дні* життя твого...» (Курсив наш. – З.Ш.); один з трактатів Талмуду має назву «Моед» (термін у сенсі – час, період). Також з давніх часів настання нового місяця засвідчувалося перед суддями і цей факт підтверджує важливість ролі часу у практиках іудаїзму. Така пильна увага присвячена часу пов'язана з тим, що для єврейської духовної традиції, час виступає не просто надважливою категорією, ритм часу зумовлює осмисленість глобальної та персональної історії, а саме поняття часу (зман) – можна розуміти як запрошення до співпраці. Іншими словами, час надає осмисленості існуванню, його відсутність робить існування безсенсовним не тільки людини але й усього тварного світу.

Масштабування часу в єврейській традиції сприймає у форматі задуму, здійсненого у перші сім днів творіння, описаних в главі книги Буття. День, розділений на темний і ясний періоди у такій послідовності став одиницею для відліку святкових дат, масштабування тижнів, місяців, років. Таємниця ритмічності часових проміжків, походить з того, що згідно з описом Тори світила було створенні на четвертий день. Таким чином, саме походження часу узалежнується не від природних обставин, а від «Тікун Олам». Глибокий містичний зміст цього процесу описується в єврейських текстах і ця тема не є предметом нашого вивчення. Для нашого дослідження є важливим фіксація ряду положень, що торкаються безпосередньо самого часу.

Згідно з єврейською традицією, шість тисяч років, відведені на Виправлення Світу, реалізуються через два вектори отримання-повернення, які доступні людині. Отримання добра від Бога і повернення Богу отриманих благ у вигляді виконання заповідей. З'ясована природи розділення часу (шість, два, дванадцять) визначає календарний цикл, фіксує зміни пор року тощо. Не дивно, що перша заповідь, яку отримали євреї, як єдиний народ, перебуваючи ще у єгипетському рабстві, це заповідь ведення календаря. Суть дат календаря безпосередньо виражає процес «Тікун Олам», який залежить від поведінки та вчинків людини.

Хоча серед пересічних уявлень поширена думка, що «єврейський новий рік» випадає на Рош аШана, це не зовсім так. Судний день або день «Трубних звуків», згідно з заповіддю Тори, це перший день сьомого місяця року, натомість першим місяцем, а значить і початком року, є весняний місяць, коли святкується свято Песах.

У традиції, максимально концентрованим виразом ідеї свободи є виконання «Міцвот» (заповіді), зокрема тих що торкаються відзначення днів Песах. Міцвот зафіксовані безпосередньо в Торі та уточнені деталізованою Усною традицією, є комплексом, що ми можемо умовно назвати «підставами, засобами і процедурами розкриття ідеалу Свободи в житті». Таке визначення є вкрай обмеженим, і з очевидністю не вичерпує всієї повноти змісту заповідей Песах. Але для нашого дослідження ключовим є аналіз феномену часу для іудаїзму, і тому положення,

наведені у спробі дати визначення, дозволяють акцентувати увагу саме на необхідності врахування часу та «своєчасності» всього, що пов'язано з періодом відповідних святкових днів. У днях Песах важливим моментом для усвідомлення свободи є дні, коли проводиться Пасхальних Седер, він розпочинає період семиденного циклу. Седер пояснює смисл свободи, Седер навчає тому, що таке свобода, Седер забезпечує передачу знання від покоління до покоління, Седер консолідує народ, а заповіді Седера мають як персональний так і колективний характер, накладають обов'язки на батьків і дітей, вимагають відчувати свободу тут і тепер, і водночас не забувати що у буденності ми знаходимося у рабстві, навіть якщо є фізично вільними та незалежними і навіть якщо маємо великі статки й матеріальне забезпечення. Свідченням цього є деякі елементи Седера, як-от: «рабами ми були у фараона. І як би Бог не вивів нас тоді то ми і наші нащадки лишалися би у рабстві»

Після тривалого періоду уніфікації пасхального Седеру, в іудаїзмі було встановлено порядок того, у якому форматі проводиться Песах. І якщо у період існування Єрусалимського Храму, його святкування було пов'язано з паломництвом до Єрусалиму, то починаючи з 1 ст.н.е. свято отримало нове переосмислення у категоріях есхатологічного вчення, актуалізуючи його глобальний, космічний масштаб. Продовжуючи осмислювати феномен часу в єврейській традиції через призму календарного циклу свят та його зв'язку з ідеалом свободи, звернемо увагу на те, що самі заповіді Песах врегульовують не тільки період святкових днів, але й час підготовки до свята та можливості відтермінування часу, феномен так званого «відкладеного часу». У вітчизняному релігієзнавстві даний термін не використовується, тому ми позначили його лапками, і у подальшому прояснимо його зміст. І так, Тора говорить про заповідь Песах, в перший місяць року (Нісан) для всіх поколінь та місць проживання євреїв. Тора містить заповідь Песах шені (Другий Песах), для тих євреїв, які не змогли своєчасно виконати заповіді свята Песах з об'єктивних причин, в місяць Нісан. Незважаючи на те, що заповіді свята Песах Шені були актуальними у період існування Єрусалимського Храму, тут фіксується ідея важливості відзначення «звільнення з рабства» в час, визначений Творцем. Виконання «відкладеної» заповіді також переносить час її виконання. Людина відкладає виконання заповіді на інший час (теж визначений), і не може виконати ці заповіді ні раніше, ні пізніше встановленого «відкладеного часу».

Основний лейтмотив звільнення та свободи, як центральних ідей іудаїзму, у сконцентрованому вигляді представлено в Агаді, що репрезентує концепт свободи, як колективної відповідальності єврейського народу перед Богом за виправлення світу та повернення всього людства до втраченого раю. У цьому розуміння святість народу, про яку говорить Тора, це поняття, яке при перекладі терміну «Кадошім» краще було би визначити як «відокремлені». Іншими словам, проголошення євреїв «Гой Кадош» (святим народом) має на увазі виділеність євреїв з-поміж інших народів з особливою місією, що можна здійснити виключно виконуючи всі приписи Бога, як це заповідано в Торі євреям.

Для реалізації цієї глобальної мети творіння – повернення людства до раю, у календарному циклі року, за єврейською традицією, кожен період часу (в добі, місяці, році або роках), має своє призначення і цінність. Водночас ідея свободи присутня у кожному із них і стверджується на рівні повсякденної практичної діяльності. Наприклад, заповідь закріплення Мезузи на отворах дверей, містить безпосередню згадку про зумовленість часу виконанням заповідей («Щоби дні ваші примножилися»). Для осмислення феномену часу в єврейській традиції, уважаємо більш доцільно зупинитися на циклі свят протягом року, адже у цілісному сприйнятті, вони являються собою процес розгортання історії людства (Тікун Олам) спрямованої до досконалості матеріального світу. Ідея початку року та його зв'язку зі світом свободи показує, що для єврейської духовності важливою умовою виконання призначення свого існування безпосередньо залежить від можливості вчиняти вільний вибір. Свобода фізична зумовлює можливість духовної (моральної) свободи, що передбачає можливість помилок, промахів та неправильного вибору. Така можливість передбачена Торою «Ось Я кладу перед тобою життя та смерть, благословення і прокляття. Так вибери життя і будеш жити...» (Дварім 30:19). Життя (благословення)

і смерть (прокляття) простір вибору людини, яка є вільною, вибір очевидно не великий, але надзвичайно важливий саме для життя, заради якого необхідно вибрати святість і благословення, у значенні відокремленості та обов'язку привести людство до досконалого життя, побудувати ідеальне суспільство тут на землі. У не свободі, такий вибір не пропонується, і у переліку законів ювілейного року, ця ідея закріплюється на рівні заповідей. Таким чином, набуття свободи в іудаїзмі, є умовою підготовки для отримання прав і виконання обов'язків. Цей акт переходу «свободи від» до «свободи для» конкретизується у святі Шавуот. Саме найменування свята та точне його визначення пов'язано з вимірюванням часу як такого (відлік Омер). Період до Шавуот відраховується сімома тижнями, і всі ці сорок дев'ять днів людина повинна виконувати роботу над своїми душевними якостями, що являють собою відображення коренів світового устрою, що називаються Сфірот. Тут час не тільки фіксує певний момент у календарному циклі, але також є періодом коли результат виконаної роботи виявляється максимальним чином. Іншими словами, «Сфірат Омер» (підрахунок Омеру), тобто сорока дев'ятиденний період від Песах до Шавуот присвячений духовній роботі, від якої безпосередньо залежить темп і повнота виправлення світу, тобто прихід машиаха і настання ери «очевидної справедливості». Ми не будемо зупинятися на містичному аспекті цього періоду, він не піддається раціоналізації, а скажемо лише, що кожен із цих особливих днів кожного року, стає унікальною можливістю досягнути високого рівня духовності на шляху самовдосконалення.

Уявлення про галахічний час, час відповідності життя до періодів доби та року відповідає так званому метаісторичному часу – уявлення про глобальний час існування тварного світу та його спрямованості до «кінця часів». Відлуння такого розуміння ми знаходимо також у циклі осінніх свят (Судний День, День Прощення, Суккот, Шміні Ацерет), які випадають на сьомий місяць, а саме число сім відсилає нас до акту творіння, який тривав протягом семи днів, останній серед яких має особливу святість (Шабат). За результатом прожитого року, світ винагороджується оцінкою, і навіть якщо ця оцінка видається на перший погляд звинувачувальною, насправді, будучи результатом наших дій, йде на користь особі та світові, які перебувають перед постійним «наглядом».

В єврейські духовній традиції час має й інші потрактування у подіях життєвого циклу і актуалізованих подіях історичного минулого. У попередньому викладі ми згадали свята безпосередньо вказані в Торі, але є ще і інший пласт, свята та пам'ятні дати (пов'язані з часом) які виникли вже після входу єврейського народу до Ізраїлю-Землі Обіцяної. Тут мовиться про Пурім, Хануку, 9 Ава. Кожна з цих дат має глибоке духовне значення пов'язане з часом, що дозволяє сприймати історичний процес, або історію як таку, не стільки лінійно, як про це говорилося донедавна, скільки «спірально», тобто включаючи елементи відтворення та поступальності. Відтворення духовного ядра в конкретний період часу та поступальність у вдосконаленні чи виправленні.

У смисловій площині, рефлексій над феноменом часу є постійним фокусом повсякденного життя. Досягнення дорослого віку (Бар Міцва), традиційно відзначається святкуванням та даруванням годинника, який має стати постійним нагадуванням про важливість слідкування за часом та дотримання його хронометражу. Як вже зазначалося, цикли часу, якими вимірюється глобальна історія, відтворюють акт творіння. При цьому, ідеал свободи, який у концентрованому вигляді презентує суть єврейської духовності, у практичній реалізації є головною умовою і одночасно метою, будь якої буденної праці або святкової діяльності.

За визначенням професора Карла Грезінгера єврейська інтерпретації часу в контексті його історичності (тут мовиться про мету) можуть розглядатися у трьох парадигмах [6]. Перше – «типологічний підхід» це циклічне уявлення про повторюваність подій, що відтворюють модельний характер Біблійного наративу. Друге – «апокаліптичний підхід», осмислює історію як лінійний прогрес, що може включати внутрішні цикли «типологічного підходу». Третє – так звана «антропологічна» концепція історії, що враховує історичний та політичний досвід наратора. Перших два підходи (типологічний та апокаліптичний) – репрезентують автентичну традицію до періоду модерну (Новий час). Саме у цих підходах вимірюється історія,

такт якої співвідноситься з тижнем (шабат), семеричним циклом (шміта), п'ятдесятилітнім циклом (юваль). Такі ритми часу засвідчують їх зв'язок з «досвідом свободи», що одночасно має надісторичну природу та історичну втіленість.

Пояснимо цей момент. Шабат, шміта, юваль – це терміни, що не тільки позначають певний проміжок часу у житті людини та суспільства, але також виражають ідею звільнення від фізичної та духовної несвободи, яка властива природному світу від моменту першого використання людиною своєї свободи (події в Ган Еден). Перше використання свободи призвело до її втрати, і шлях до відновлення свободи пов'язаний з часом. За визначенням Томаса Кахіла [8], уявлення про прогрес, фундований єврейською традицією, є процесом покращення і вдосконалення, який веде до райського саду все людство. Така інтенсифікація переживання часу, зумовлює підсилення почуття відповідальності і піднесення цінності кожного його моменту та періоду.

Звернемося до твердження наведеного Барухом Сісноу, від початку створення світу для єврейської традиції існувала тільки одна форма святості – це святість часу освяченого Творцем, і тільки коли Мойсей освятив Скінію, виникла святість місця [10]. Ми погоджуємося, що дане положення може бути уточнене, адже святість місця, як святість Землі Ізраїля, визначається за довго до виходу євреїв з єгипетського рабства, а зв'язок між землею (місцем) та людиною (що панує на землі) фіксовано в їх спорідненості (Адама-земля та Адам-людина).

За нашим переконанням, як існує «картографія простору» так і існує «картографія часу», і якщо застосовувати таку аналогію, то момент в часі можна проінтерпретувати, як перебування у модельній ситуації, у певному «місці» в часі. Ця модельність, або архетиповість має універсальний характер, що зумовлено метафізичною природою її виникнення. Тому в річному циклі єврейської традиції святкові дні відзначаються не як спогади про минулі події, а як проживання цих подій в індивідуальному житті кожної особистості, суспільства, людства. Інший аспект такого «картографування» пов'язаний з розумінням сакральності часу.

У широкому сенсі, для створення карти ми використовуємо різні «фільтри», адже хочемо акцентувати увагу на важливому і тому прибираємо тимчасово другорядне, щоб не відволікати увагу від головного. Так виникають політичні, економічні, карти, карти екологічні чи геологічні. Визначення кордонів розділяє, використання «фільтрів» конкретизує. У такому потрактуванні «картографування часу» створює просторі реалізації свободи, що обмежений кордонами її можливого використання. Подібна аналогія, застосована до часу, у єврейській традиції вказує на наступне: сама ідея священного безпосередньо відноситься до визначення «кордонів», а слово, яким позначається священне (кадош) означає виділений, відокремлений, окремий, тобто відмежований. Перше запитання до людини «де ти?» потрактується як ствердження виокремленості, і саме питання торкається не тільки простору але й часу. Де людина опинилася у певному віці, не тільки чого вона досягла на суспільному рівні, але також на скільки вона стала Людиною у своєму партнерстві з Творцем. Іншими словами, виокремлення (освячення) часу безпосередньо пов'язано з метою – виокремленням (освяченням) місії людини, яка втративши одного разу рай повинна повернути його своїми діями та вчинками. Людина може побудувати його для всього світу разом у партнерстві з Богом реалізуючи свою свободу, як умову самої можливості досягнення окресленої мети. Окремою темою усвідомлення часу в іудаїзмі є його потрактування як «вічної умови вічного життя». Такий аспект акцентує увагу на онтологічному характері зв'язку часу та існування, на що вказував А.Гешель у своїй монографії присвяченій Шабату [13]. Не деталізуючи даної теми, у цьому зв'язку зазначимо, що виокремлення (освячення) часу, відмова від «роблення» повсякденної роботи, звільняє цей виокремлений (священний) час для буття, що може тривати вічно. Іншими словам, досвід свободи долучення до надісторичного часу (наприклад вибір дотримуватися законів суботи) відкриває можливість для отримання досвіду свободи вибору вічного буття, який людина зобов'язана використати коли буде виконувати роботи «повсякденно часу», до чого закликає четверта заповідь Декалогу «шість днів працой...» [1].

Висновки. Таким чином, при аналізі письмової єврейської традиції ми фіксуємо специфіку співвідношення феномену часу з практикою реалізації ідеалів свободи людини. Закладені в іудаїзмі ідеї історичного та надісторичного часу знаходять свій подальший розвиток

у світових авраамістичних традиціях. Для єврейського духовного життя, ритми часу та їх зав'язок з ідеєю свободи має фундаментальний характер, адже тільки в усвідомленні «своєчасності» та її практичній реалізації можливо досягти мети людського існування: реалізувати не тільки свободу від залежності, тобто рабства але й здійснити свободу для виправлення світу і приведення всього людства до втраченого досконалого існування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The Complete Tanakh (Tanach) – Hebrew Bible. The Jewish Bible with a Modern English Translation and Rashi's Commentary // https://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/63255/jewish/The-Bible-with-Rashi.htm
2. Швед З. Інтерпретації свободи в іудаїзмі: методологія дослідження. Монографія. Херсон : ПП Кальченко О. М., 2011. 304 с.
3. Kovelman A. *Between Alexandria and Jerusalem: The Dynamic of Hellenistic and Jewish Culture*. Leiden, Boston: Brill, 2005. XIV, 178 p.
4. Alexander, P. S., Brooke, G. J., Christmann, A., Healey, J. F., & Sadgrove, P. C. (Eds.) (2005). *Studia Semitica : The Journal of Semitic Studies Jubilee Volume*. (Journal of Semitic Studies Supplement). Oxford University Press.
5. The Talmudic Concept of Conjuring (`Ahizat cEinayim) and the Problem of the Definition of Magic (Kishuf). In *Creation and Recreation in Jewish Thought: Festschrift in Honor of Joseph Dan on the Occasion of his Seventieth Birthday* Mohr Siebeck. (Alexander, P. S., Elior, R. (Ed.), & Schäfer, P. (Ed.) (2005)) <https://research.manchester.ac.uk/en/publications/the-talmudic-concept-of-conjuring-ahizat-ceinayim-and-the-problem>
6. Grözinger Karl E. The Concept of History in Judaism // *The Concept of History and the Concept of Time in Judaism, Christianity, and Islam* December 12–14, 2018 // https://www.bafid.fau.eu/files/2021/05/history-and-time_eng_ne.pdf
7. Goldberg Sylvie Anne. The Concept of Time in Judaism // *The Concept of History and the Concept of Time in Judaism, Christianity, and Islam* December 12–14, 2018 // https://www.bafid.fau.eu/files/2021/05/history-and-time_eng_ne.pdf
8. Thomas Cahill. *The Gifts of the Jews. How a Tribe of Desert Nomads Changed the Way Everyone Thinks and Feels* in publisher: "Knopf Doubleday Publishing Group" 2010, 304 p.
9. Kohelet (Ecclesiastes) // https://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/16462
10. Baruch Sienna. *Makom: The Place of "space" in Jewish Tradition/ Time vs. Space* // <https://www.bjpa.org/content/upload/bjpa/mako/Makom.pdf>
11. Benstein, Jeremy. *A Way into Judaism and the Environment*. Woodstock, VT: Jewish Lights, 2006, 288 p. // <https://www.perlego.com/book/3771746/the-way-into-judaism-and-the-environment-pdf>
12. Yisraeli Oded. *Temple Portals: Studies in Aggadah and Midrash in the Zohar*. Translated by Liat Keren. Jerusalem, Hebrew University Magnes Press, 2016. 291 p. // <https://searchworks.stanford.edu/view/11830970>
13. Abraham Joshua Heschel, *The Sabbath* (New York : Farrar, Straus and Giroux, 1980, 1951) // https://yale.imodules.com/s/1667/images/gid6/editor_documents/life_worth_living/heschel.pdf?sessionid=22c4db60-5c60-4595-ba8d-b160e0521d84&cc=1

REFERENCES

1. The Complete Tanakh (Tanach) – Hebrew Bible. The Jewish Bible with a Modern English Translation and Rashi's Commentary // https://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/63255/jewish/The-Bible-with-Rashi.htm
2. Shwed Z. (2011) *Interpretatsiyi svobody v iudayizmi: metodolohiya doslidzhennya* [Interpretations of Freedom in Judaism: Methodology of Research]. Monohrafiya. Kherson : PP Kalchenko O. M., 2011. 304 p.
3. Kovelman A. (2005) *Between Alexandria and Jerusalem: The Dynamic of Hellenistic and Jewish Culture*. Leiden, Boston: Brill, 2005. XIV, 178 p.
4. Alexander, P. S., Brooke, G. J., Christmann, A., Healey, J. F., & Sadgrove, P. C. (Eds.) (2005). *Studia Semitica: The Journal of Semitic Studies Jubilee Volume*. (Journal of Semitic Studies Supplement). Oxford University Press.
5. The Talmudic Concept of Conjuring (`Ahizat cEinayim) and the Problem of the Definition of

Magic (Kishuf). In *Creation and Recreation in Jewish Thought: Festschrift in Honor of Joseph Dan on the Occasion of his Seventieth Birthday* Mohr Siebeck. (Alexander, P. S., Elior, R. (Ed.), & Schäfer, P. (Ed.) (2005)) <https://research.manchester.ac.uk/en/publications/the-talmudic-concept-of-conjuring-ahizat-ceinayim-and-the-problem>

6. Grözinger Karl E. *The Concept of History in Judaism // The Concept of History and the Concept of Time in Judaism, Christianity, and Islam* December 12–14, 2018 // https://www.bafid.fau.eu/files/2021/05/history-and-time_eng_ne.pdf

7. Goldberg Sylvie Anne. *The Concept of Time in Judaism // The Concept of History and the Concept of Time in Judaism, Christianity, and Islam* December 12–14, 2018 // https://www.bafid.fau.eu/files/2021/05/history-and-time_eng_ne.pdf

8. Thomas Cahill (2010). *The Gifts of the Jews. How a Tribe of Desert Nomads Changed the Way Everyone Thinks and Feels* in publisher: "Knopf Doubleday Publishing Group", 2010, 304 p.

9. Kohelet (Ecclesiastes) // https://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/16462

10. Baruch Sienna. *Makom: The Place of "space" in Jewish Tradition / Time vs. Space* // <https://www.bjpa.org/content/upload/bjpa/mako/Makom.pdf>

11. Benstein, Jeremy. (2006) *A Way into Judaism and the Environment*. Woodstock, VT : Jewish Lights, 2006, 288 p. // <https://www.perlego.com/book/3771746/the-way-into-judaism-and-the-environment-pdf>

12. Yisraeli Oded (2016). *Temple Portals: Studies in Aggadah and Midrash in the Zohar*. Translated by Liat Keren. Jerusalem, Hebrew University Magnes Press, 2016. 291 p. // <https://searchworks.stanford.edu/view/11830970>

13. Abraham Joshua Heschel, *The Sabbath* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 1980, 1951) // https://yale.imodules.com/s/1667/images/gid6/editor_documents/life_worth_living/heschel.pdf?sessionid=22c4db60-5c60-4595-ba8d-b160e0521d84&cc=1

Shwed Zoya Volodymyrivna

Doctor of Philosophical Sciences, Professor,

Professor at the Department of Religious Studies Faculty of Philosophy

Taras Shevchenko National University of Kyiv

60, Volodymyrska str., Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-5766-1980

THE EXPERIENCE OF FREEDOM IN THE SACRED TIME OF RELIGIOUS TRADITIONS

Among the important topics of interdisciplinary studies of religion, the phenomenon of the ratio of human potential in the aspect of realizing one's freedom and historical time occupies an important place. Such a statement of the question does not require additional actualization in such a special period of the history of Ukraine when the struggle for the freedom of our state and people has acquired a critical character.

The problem of awareness of the limits of freedom and the limits of lifetime requires a holistic understanding of these phenomena, and as a result, the purpose of our study was to consider the specifics of the interpretation of the phenomenon of time in the context of the realization of human freedom in Abrahamic religions. The work uses the methods of reconstruction, comparative analysis and interpretation.

Thus, the result of the research was the following: on the example of Judaism, the peculiarities of the religious description of historical and "superhistorical" time were revealed. The specific conditions for the realization of freedom, which are expressed in the timeliness of the execution of commandments, are defined. Using the example of the calendar cycle, the nomination of bequeathed memorable dates was reconstructed and analyzed in order to actualize the content of the idea of freedom. Special attention is focused on the annual cycle, which represents not only a closed cycle of "event" history, but also a detailed plan to correct the world.

It is noted that for Judaism, the center of the expression of the idea of freedom is the Passover holiday, which reproduces in time the preparation, acquisition and maintenance of freedom. The essence of such an interpretation of freedom indicates the goal of its acquisition. In the Jewish spiritual

tradition, such a goal is to work on the improvement of the world for its arrangement in accordance with the Divine design. The written and oral teachings of Judaism call this work of a free person "Tikun Olam" and its meaning is the active approach expressed in the position "let's do and hear" – the words "naase venishma" that sounded during the Sinai revelation.

Thus, the determined historical rhythms of time are directly determined by the act of Creation, in a meaningful aspect they fix the idea of freedom. The "timeliness" of the practice of Judaism ensures the purpose of human existence, that is, the choice and realization of blessing, for the sake of the life and prosperity of all mankind.

Key words: *freedom, historical time, religious holidays, sacralization of time, existence.*